

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

CLASSIFICATION OF THE RIGHTS OF THE CHILD IN UKRAINE

Навроцький О.О.,

аспірант юридичного факультету

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

У статті з урахуванням напрацювань сучасної юридичної доктрини наведено авторський варіант формулювання категорії «права дитини». Наголошується, що повноцінна життєдіяльність і благополуччя є центральними сутнісними ознаками під час визначення прав дитини. Запропоновано класифікувати права дитини залежно від такого критерію, як сфера життєдіяльності дитини.

Ключові слова: дитинство, дитина, права особи, права дитини, життєдіяльність дитини, класифікація прав дитини, групи прав дитини.

В статье с учетом разработок современной юридической доктрины излагается авторский вариант формулирования категории «права ребенка». Отмечается, что полноценная жизнедеятельность и благополучие являются центральными сущностными признаками при определении прав ребенка. Предложено классифицировать права ребенка в зависимости от такого критерия, как сфера жизнедеятельности ребенка.

Ключевые слова: детство, ребенок, права личности, права ребенка, жизнедеятельность ребенка, классификация прав ребенка, группы прав ребенка.

In the article, taking into account the developments of modern legal doctrine, the author's version of the wording of the category "the rights of the child" is presented. It is noted that full-fledged livelihoods and well-being are the central essential features in determining the rights of the child. It is proposed to classify the rights of the child depending on such a criterion as the sphere of vital activity of the child.

Key words: childhood, child, rights of the person, rights of the child, vital activity of the child, classification of the rights of the child, children's rights groups.

Постановка проблеми. Проблема неналежного рівня забезпечення прав дитини на початку ХХІ ст. перебуває у центрі уваги прогресивної світової спільноти. Сьогодні, як на рівні Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), так і на внутрішньодержавному рівні розвинених демократичних країн визнано, що втягнення дітей у різні форми протиправної діяльності, залучення неповнолітніх до участі у збройних конфліктах, низький рівень якості медичного обслуговування дітей, дефіцит продуктів харчування, неналежне адміністрування процесів гуманітарного розвитку дитини становлять серйозні загрози для подальшого поступального розвитку державності і збереження генофонду кожної конкретної узяті держави. Для сучасної України перелічені вище проблеми також є актуальними і такими, що потребують невідкладного вирішення. Так, за офіційною інформацією Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ), ситуація із забезпеченням прав дитини в окремих регіонах держави є критичною. Через загострення бойових дій на сході України станом на червень 2017 р. 750 000 дітей ризикують втратити доступ до чистої питної води, що може спричинити виникнення і поширення інфекційних захворювань [18]. Крім того, діти України утворюють найчисельнішу групу серед держав Європи за темпами поширення ВІЛ/СНІДу, а система соціального забезпечення дитинства є недостатньою ефективною [9]. За таких умов органи державної влади, інститути громадянського суспільства і наукова спільнота мають об'єднати зусилля з метою пошуку оптимальних шляхів покращення ситуації, що сформувався. Відповідно, сво-

єрідним внеском юридичної науки у вирішення означеної вище проблеми є всебічне доктринальне розроблення інституту прав дитини, вироблення пропозицій щодо формування організаційно-правових механізмів покращення стану забезпечення прав дітей в Україні.

Стан опрацювання проблематики вітчизняних і зарубіжних науковців, у центрі уваги яких є права дитини, свідчить про збільшення уваги дослідників до відповідної проблематики. Разом із тим аналіз наукових напрацювань таких вчених, як А.Д. Гусев, Н.М. Крестовська, О.Л. Львова, В.В. Нагорна, Н.М. Онищенко, Н.М. Опольська, С.А. Саблук, М.І. Хавронюк, Я.С. Яскевич, дає підстави констатувати, що на доктринальному рівні залишається неповністю розробленим питання щодо розуміння сутності самої категорії «права дитини», а також формування класифікації прав дитини.

Метою статті є наведення визначення «права дитини», а також наведення класифікації прав дитини з урахуванням положень чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Прямуючи до формування визначення змісту категорії «права дитини» зауважимо, що в національній правовій доктрині є певний досвід наукового розроблення цього аспекту. Так, С.А. Саблук у дисертаційному дослідженні «Правове становище дитини в Україні (теоретико-правовий аспект) (2009) права дитини визначає як «природні й соціально-державні можливості, необхідні для існування дитини, її виховання, розвитку, здобуття знань, набуття навичок формування фізич-

ного, духовного, морального і соціального потенціалу» [13, с. 11]. Дещо ширше визначення пропонує Н.М. Опольська. У дослідженні «Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект)» (2010) права дитини нею визначаються як «об'єктивно визначені соціально-економічним рівнем розвитку суспільства юридично гарантовані можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб, тобто гарантовані державою можливості задоволення потреб, що дають змогу дитині розвиватися відповідно до віку та індивідуальних задатків» [14, с. 18]. Заслугує також на увагу і варіант визначення прав дитини, який пропонується Н.М. Онищенко та О.Л. Львовою, які права дитини асоціюють із певними можливостями дитини щодо її гармонійного розвитку і росту в певних соціальних, економічних і духовних умовах, що відповідають певним координатам часу і простору [15, с. 119].

Вважаємо, що наведені вище визначення не є оптимальними з огляду на намагання повною мірою визначити соціально-юридичні можливості дитини. На користь цього говорить та обставина, що жодне з них не відображає класичну структуру суб'єктивного права, яка складається з трьох елементів: «право-поведінка» (право на власні дії), «право-вимагання» (право на дії з боку держави або зобов'язаної особи), «право-домагання» (право на забезпечувальні державно-примусові дії з боку держави) [17, с. 49]. Відповідно до викладеної позиції дитина не лише має узаконену можливість діяти певним чином заради задоволення потреб та інтересів, а також користується можливістю вимагати від держави та інших суб'єктів суспільних відносин вчинити дії та приймати рішення, спрямовані на забезпечення повноцінної життєдіяльності. Спираючись на це, *права дитини ми визначимо як передбачені нормами чинного законодавства і гарантовані державним впливом можливості самостійно вчиняти дії, спрямовані на створення умов для її повноцінної життєдіяльності задля досягнення благополуччя у всіх сферах суспільного життя, а також вимагати обов'язковості вчинення таких дій третіми особами або державою у випадках, передбачених законом.* Зауважимо, що повноцінна життєдіяльність і благополуччя є центральними сутнісними ознаками під час визначення прав дитини. Саме стан благополуччя дитини як об'єктивна ситуація, коли у дитини є все те, що задовольняє потреби її розвитку і сприятливо характеризує її в очах оточення і його самого, є кінцевою метою нормативно-правового врегулювання статусу дитини.

Запорукою повного і всебічного висвітлення прав дитини є їх розгорнута класифікація. Зазначимо, що в юридичній доктрині були поодинокі спроби класифікації прав дитини. Так, Н.М. Крестовська пропонує два критерії класифікації прав дитини: залежно від рівня юридичної регламентації (права, передбачені законодавством міжнародного рівня,

та права, передбачені законодавством національного рівня) та залежно від змісту (загальнолюдські права та свободи, адаптовані щодо дитини та спеціальні права дитини) [11, с. 411]. У свою чергу, А.Д. Гусев та Я.С. Яскевич у навчальному посібнику «Права людини» (2002) пропонують поділ прав дитини залежно від сфери життєдіяльності дитини на особисті і соціально-культурні [16, с. 158]. Значна кількість юридичних конструкцій, які нормативно закріплюють права дитини у різних сферах життєдіяльності, дає підстави підтримати позначені критерії класифікації прав дитини. Разом із тим ми вважаємо наведений перелік груп прав дитини вузьким за змістом і недостатнім для повноцінного доктринального розкриття специфіки правового статусу дитини. Тому за вказаним критерієм пропонуємо умовно розподілити права дитини у такі самостійні групи: *природні права й свободи дитини, громадянські (особисті) права дитини, права дитини у сфері публічно-громадського життя, права дитини у сфері культурно-духовного розвитку, права дитини в сфері економічних відносин і праці, права дитини у сфері оздоровлення та відпочинку, права дитини у сфері соціального забезпечення, права дитини як члена сім'ї, права дитини, яка має статус біженця, або розлученої з сім'єю.* Варто зауважити, що групи прав дитини є взаємопов'язаними за змістом і відображають особливі соціально-правові можливості дитини як громадянина і члена соціуму. Конкретизація зазначеної наукової позиції передбачає систематизоване викладення прав дитини, зважаючи на положення чинного законодавства.

Першою категорією прав дитини є її *природні права й свободи.* Природні права дитини закріплені мають універсальний характер для більшості сучасних держав світу і закріплені у Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20.11.1989 р. яка була ратифікована Верховною Радою України 27.02.1991 р. та набула чинності 27.09.1991 р. [10]. Так, до природних прав дитини належать права на життя і охорону здоров'я, створення безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формування навичок здорового способу життя, право на захист від усіх форм фізичного і психічного насильства.

Другою групою прав дитини, яка потребує системного викладення, є *група громадянських (особистих) прав дитини.* Дитина наділяється усім спектром громадянських прав, яким наділений громадянин України чинним законодавством і, передусім, Конституцією [1] та Законом України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III (далі – Закон про охорону дитинства) [2]. Зокрема, це право на ім'я та громадянство, на достатній життєвий рівень, на вільне висловлення думки та отримання інформації, на проживання з батьками в сім'ї та на піклування батьків, на контакт з батьками, які проживають окремо, на житло і майно.

Оскільки діти в умовах сучасного глобалізованого світу є активними учасниками суспільного життя, наступною групою прав дитини будуть *права*

дитини у сфері публічно-громадського життя. Наділення дитини вказаною групою прав дає змогу дітям як молодим громадянам вже на початкових етапах соціалізації особистості брати на себе громадську відповідальність, робити свій особистий внесок у розвиток громадянського суспільства, вчитися проявляти соціально корисну активність, працювати на користь громади й усього суспільства. Відповідно до Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 р. № 281-XIV діти у віці після чотирнадцяти років мають право створювати громадські організації, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів [3]. Членство в дитячих громадських організаціях дає можливість дитині брати безпосередню участь у громадсько-політичному житті і від імені організації реалізувати деякі специфічні права. Зокрема, це право представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах, організувати і брати участь у проведенні культурно-масових заходів; право ідейно та організаційно підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні; право одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань, право формувати та вносити власні пропозиції до органів влади й управління; право на поширення інформації і пропагування ідей та цілей дитячої громадської організації; право брати участь у розробленні проєктів рішень органів державної влади і місцевого самоврядування з питань державної політики щодо дітей та молоді, а також право делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів із питань забезпечення прав молоді, що утворюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; право проводити моніторинг із питань забезпечення прав молоді та дітей.

Група прав дитини у сфері культурно-духовного розвитку є також важливим елементом структури її правового статусу. До групи культурно-духовних прав віднесемо: право дитини на освіту, вибір навчального закладу та мови навчання; право на безплатний доступ до національних духовних та історичних цінностей, досягнень світової культури шляхом надання можливості користування бібліотечними фондами, виставковими залами, музеями тощо.

Права дитини в сфері економічних відносин і праці включають низку законодавчо передбачених можливостей реалізувати комерційні ініціативи та виконувати індивідуальну трудову функцію на постійній основі. Вказана група прав включає в себе право на заняття підприємницькою діяльністю (ст. 22 Закону України «Про охорону дитинства» встановлює, що діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільсько-господарського підприємства та членами селян-

ського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом; право вимагати від роботодавця дотримуватися особливого режиму реалізації права на працю і право вимагати від держави захисту від найгірших форм дитячої праці; право дитини, яка є неповнолітнім правопорушником і потребує особливих умов виховання, на гуманне ставлення з боку оточення, на охорону здоров'я, отримання базової освіти і професійної підготовки, побачення з батьками або особами, які їх замінюють, відпустку, листування, на отримання передач, посилок від батьків, гуманітарних, благодійних та інших громадських організацій, які виявили бажання допомогти їм, у порядку, встановленому законодавством України).

Логічним видається після висвітлення прав дитини у сфері економічних відносин і праці сформулювати згрупувати *прав дітей у сфері оздоровлення та відпочинку*. Відповідно до положень Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04.09.2008 р. № 375-VI діти наділяються широким переліком прав у сфері оздоровлення та відпочинку [4]. Зокрема, дитині гарантується право:

- на захист прав і свобод, визначених Конвенцією ООН про права дитини, на охорону життя, здоров'я і власного майна, повагу до їх гідності, вільне висловлювання власних поглядів і переконань;
- на кваліфіковану медичну допомогу в разі захворювання або травмування, право на раціональне харчування;
- самостійно обирати види діяльності, дозвілля, участь в освітніх, оздоровчих програмах закладів, а також здобувати у передбачених законодавством випадках освіту згідно з державними стандартами освіти;
- отримувати зазначені в путівці послуги з оздоровлення та відпочинку, зокрема платні;
- брати участь в управлінні дитячим закладом оздоровлення та відпочинку;
- звертатися до адміністрації закладу для отримання інформації стосовно побуту, харчування, медичної допомоги, змісту освітніх, оздоровчих програм та програм відпочинку, а також у разі виникнення конфліктної ситуації вимагати вжиття дієвих заходів, зокрема заміни вихователя.

Групи прав дитини у сфері соціального забезпечення є найбільшою серед інших, адже соціальне піклування про дитину є важливою функцією правової, соціальної держави. Зазначену групу прав ми умовно розподілимо на кілька підгруп: *права дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, права дітей з особливими потребами (інваліди), права дітей у сфері соціального обслуговування, права дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, права дітей, які є внутрішньо переміщеними особами, права дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.*

Діти-сироти та діти, які позбавлені батьківського піклування, становлять значну за чисельністю категорію громадян. Таким дітям надано право:

– право на зберігання за дітьми житлових приміщень, які належать будинкам дитини, дитячим будинкам, школам-інтернатам, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких вони проживали до моменту вибуття з них;

– право дитини на влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– право на вселення дитини у житло і повернення майна, що було у житлі на день передачі дитини під опіку чи піклування, влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– право на забезпечення позачергово житлом за місцем походження дитини, якщо діти-сиріти та діти, позбавлені батьківського піклування, які до передачі під опіку чи піклування, влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не мали впорядкованого житла;

– право на одноразову матеріальну допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, після досягнення ними 18-річного віку;

– право на працевлаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після повернення їх із дитячих закладів, від опікунів чи піклувальників, із дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, закінчення навчання в державних та комунальних навчальних закладах.

Дітям з особливими потребами (дітям-інвалідам) держава надає комплекс особливих прав, завдяки використанню яких створюються організаційні умови для ведення повноцінного життя. Зокрема:

– право на державний захист від будь-яких форм дискримінації та створення державою необхідних умов для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів;

– право дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового або фізичного на безоплатну спеціалізовану медичну, дефектологічну і психологічну допомогу, безоплатне протезування у відповідних державних і комунальних закладах охорони здоров'я;

– право на отримання базової, професійно-технічної та вищої освіти, зокрема в домашніх умовах, безоплатне забезпечення засобами індивідуальної корекції;

– діти-інваліди мають право на безоплатне матеріальне, соціально-побутове і медичне забезпечення, а також забезпечення медикаментами, технічними й іншими засобами індивідуальної корекції відповідно до законодавства;

– право дітей-інвалідів, які мають порушення опорно-рухового апарату, за наявності відповідного висновку медико-соціальної експертизи на забезпечення автомобілем (у разі необхідності з ручним керуванням), і яким виповнилося 5 років, забезпечуються автотранспортними засобами на пільгових умовах);

– право дітей, які мають вади розумового або фізичного розвитку і які не можуть навчатися в

загальних навчальних закладах, на навчання за державний кошт у спеціальних загальноосвітніх школах, загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах, будинках-інтернатах для дітей-інвалідів, дошкільних та інших закладах, в яких вони утримуються коштом держави.

Діти, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, мають право на всебічну підтримку з боку держави. Така підтримка виражається у першочерговому і невідкладному відселенні з небезпечної зони, наданні кваліфікованої безоплатної медичної допомоги, пенсійного, соціального та іншого забезпечення, компенсацій за втрачене або пошкоджене майно та житло, заходах щодо сприяння возз'єднанню з членами сім'ї.

Висвітлюючи права дитини у сфері соціального забезпечення, не можна не торкнутися виокремлення такого важливого різновиду права, як *право дитини на соціальне обслуговування*. Чинне законодавство вказаного формулювання не передбачає. Проте, зважаючи на положення Закону Україна «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III, діти мають право на соціальне обслуговування [5]. Воно включає в себе:

– право на одержання психологічних послуг із проведення психодіагностики, психологічної корекції, психологічної реабілітації, надання методичних порад;

– право вимагати від держави створення умов для ведення здорового способу життя і збереження здоров'я, право на одержання інформації з питань працевлаштування та вимагати сприяння в цьому;

– право на соціальну адаптацію, соціальний супровід дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, право вимагати від держави задоволення матеріальних потреб у разі перебування у складних життєвих обставинах;

– право вимагати послуг посередництва у представництві інтересів та підтримці талановитих дітей;

– право користування просвітницькими та культурно-освітніми знаннями, об'єктивною інформацією про види соціальних послуг, формування відповідального ставлення суспільства до соціальних проблем тощо.

Не можна не відзначити також і права, якими наділяє держава *дітей, які мають особливий соціальний статус – статус дітей постраждалих від Чорнобильської катастрофи* 26.04.1986 р. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 р. № 796-XII передбачає систему нормативних положень, що предметно закріплюють державне піклування за дітьми, які постраждали від аварії [6]. Ст. 27 зазначеного законодавчого акта визначає сім категорій дітей, що вважаються такими, що потерпіли. Такі діти мають особливі права. Зокрема:

– право на лікування на базі кращих вітчизняних санаторно-курортних закладів, спеціалізованих медичних центрів, обладнаних сучасним діагностичним і лікувальним устаткуванням, з сучасними

лікарськими засобами, із залученням до роботи в них найдосвідченіших вітчизняних та зарубіжних спеціалістів зі своїми методиками, устаткуванням та медикаментами;

- право на забезпечення коштом держави продуктами харчування, а також харчовими додатками, які сприяють виведенню радіонуклідів з організму;

- право на безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів, а також безоплатне позачергове зубопротезування;

- право на безоплатне харчування для дітей, які є учнями середніх загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних закладів освіти, студентів коледжів та технікумів (училищ), розташованих на територіях радіоактивного забруднення, а також дітей, евакуйованих із зони відчуження, дітей, які є інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи, і тих, які проживали у зоні безумовного (обов'язкового) відселення з моменту аварії до прийняття постанови про відселення;

- право на спеціальні компенсації і пільги.

Реалії державного розвитку України протягом останніх трьох років зумовили загострення економічної і безпекової ситуації в державі. У зв'язку з цим з 2014 р. значна кількість дітей, як і деяких інших категорій громадян, які постійно проживали на території Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької і Луганської областей, змушені були змінити місце проживання. У зв'язку з цим держава, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII, визнала за дітьми ще один спеціальний правовий статус – *«внутрішньо переміщена особа»* [7]. Діти, які здобули статус внутрішньо переміщеної особи, наділяються *спектром специфічних правомочностей*. Зокрема, такі діти мають право:

- вимагати від місцевих державних адміністрацій влаштування до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту дітей на умовах повного державного забезпечення;

- вимагати від органів державної влади і місцевого самоврядування сприяння у соціальному захисті, а також забезпечення дотримання вимог законодавства під час встановлення опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, їх усиновлення, застосування інших передбачених законодавством форм влаштування дітей;

- вимагати від місцевих державних адміністрацій вжиття спеціальних заходів щодо охорони життя і здоров'я дитини у разі виникнення загрози її життю та здоров'ю, втрати дітьми батьківського піклування;

- на соціальне супроводження у разі сирітства та позбавлення дитячого піклування;

- на державне забезпечення функціонування внутрішньо переміщених прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей із дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування, до яких діти влаштовані згідно з рішеннями районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських

чи районних у містах рад тих адміністративно-територіальних одиниць, з яких здійснюється внутрішнє переміщення;

- на влаштування дітей, які мають статус внутрішньо переміщеної особи у сім'ї родичів, патронатних вихователів, до закладів соціального захисту дітей з урахуванням індивідуальних потреб дитини;

- на використання можливостей рефінансування витрат із будівництва або повернення відсотків за сплаченими кредитами, які внаслідок окупації чи військових дій, негативних наслідків збройного конфлікту, проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру набули каліцтва чи інвалідності або лишилися без годувальника, або без належної опіки;

- на справедливий розподіл міжнародної гуманітарної, благодійної, технічної та будь-якої іншої безповоротної допомоги.

У 2016 р. у законодавство було введено поняття «дитина, що постраждала внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів». Також відповідно до чинного законодавства України *діти, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів*, користуються низкою прав, реалізація яких дає можливість мінімізувати негативний вплив реалій воєнного часу. Зокрема, відповідно до ст.ст. 30-1, 31 Закону «Про охорону дитинства» означена категорія дітей наділяється такими правами:

- право вимагати від держави догляду за дітьми та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон;

- право вимагати від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування проведення першочергового відселення дітей, які опинилися чи можуть опинитися у зоні воєнних дій чи збройних конфліктів, до безпечних районів;

- право вимагати від держави встановлення місцезнаходження членів сім'ї дитини, а також надання організаційного сприяння пошукам, що здійснюються членами сім'ї, громадськими, благодійними, волонтерськими, гуманітарними організаціями та фондами, що беруть участь у возз'єднанні сімей;

- право на проведення коштом держави медичної, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;

- право дітей, які є біженцями вимагати від держави через уповноважені органи вжиття необхідних заходів щодо забезпечення додаткового або тимчасового захисту на території України, а також вимагати від держави сприяння розшуку батьків або інших законних представників.

Права дитини як члена сім'ї також потребують окремого виокремлення, адже сім'я є первинним соціальним мікросередовищем, де дитина не лише проходить первинний етап соціалізації, а й є носієм низки прав відповідно до сімейного законодавства. Як член сім'ї, дитина має право на:

– піклування з боку батьків про її здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, на забезпечення батьками здобуття нею повної загальної середньої освіти, підготовку її до самостійного життя, повагу, захист від будь-яких видів експлуатації дитини чи застосування фізичних покарань;

– право самостійно визначати місце проживання у випадку, якщо батьки проживають окремо (лише з 14 років), право бути проінформованою про правові наслідки усиновлення, право після 14 років самостійно звертатися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав своїх батьків або одного з них;

– право дати або не дати згоду на усиновлення;

– право змінити своє власне ім'я або прізвище за згодою батьків або у деяких випадках – одного з них (наприклад, якщо другий із батьків помер, позбавлений батьківських прав, визнаний безвісти відсутнім тощо). Дитина ж, якій виповнилося 16 років, має право змінити своє власне ім'я або прізвище на власний розсуд;

– право бути вислуханою батьками чи іншими членами сім'ї, а також будь-якими посадовими особами з приводу питань, що стосуються її особисто або її сім'ї;

– право одружитися або вийти заміж до досягнення 18 років з 16-річного віку за рішенням суду;

– право бути власником майна, яке було придбане батьками для забезпечення виховання, розвитку чи навчання дитини, а також право вимагати від батьків збереження майна, що належить дитині і використовується батьками до досягнення дитиною повноліття.

Відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 р. № 3671-VI, у правовій системі України передбачено ще одне особливе правове становище дитини – «біженець», або «дитина, розлучена з сім'єю» [8]. Такі категорії дітей держава бере під опіку і з метою полегшення соціального становища передбачає у законодавстві низку прав. Зокрема:

– право дитини, розлученої з сім'єю, звернутися до Державної прикордонної служби із заявою про намір бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

– право вимагати від законного представника подати заяву до органів державної влади про надання статусу біженця;

– право вимагати від держави перекладача, який забезпечить переклад мови дитини, розлученої із сім'єю, на державну мову;

– право на збереження конфіденційності інформації про себе та заходи, які були вжиті з метою забезпечення правового статусу як дитини, розлученої з сім'єю;

– право на одержання до настання 16-річного віку посвідчення біженця або особи, що потребують додаткового захисту, право отримати проїзний документ на виїзд за кордон, але після досягнення шістнадцяти років.

Висновки. Зазначимо, що наведена класифікація не є вичерпною і може бути доповнена і подовжена. Це зумовлюється тим, що у сучасному глобалізованому світі практично щодня формуються нові сектори суспільних відносин, учасником яких потенційно може стати дитина. Зміст більшості прав дитини здебільшого має соціальне наповнення і нормативно визначаються у контексті забезпечення дитини від реального чи можливого негативного впливу соціально-економічних, політичних, безпекових, культурних, екологічних умов життєдіяльності українського суспільства. Це, як зазначає В.В. Нагорна, зумовлює необхідність подальшої активізації діяльності державних органів у сфері захисту прав дитини, імплементацію міжнародних стандартів захисту прав і свобод дитини у національне законодавство [12, с. 17]. Порівняно з іншими категоріями громадян чи фізичних осіб, дитина наділена значно ширшим переліком прав, що вказує на легітимізацію її особливого положення в суспільстві і визнання всіма ланками державного управління особливим об'єктом державного адміністрування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
3. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV // Відомості Верховної ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.
4. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 45. – Ст. 313.
5. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 42. – Ст. 213.
6. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 р. № 796-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – Ст. 200.
7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.
8. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 16. – Ст. 146.
9. Діти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unicef.org/ukraine/ukr/children.html>.
10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
11. Крестовська Н.М. Сучасне розуміння прав дитини / Н.М. Крестовська // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 409–413.

12. Нагорна В.В. Класифікація прав дитини з особливими потребами в системі прав людини: загальнотеоретичні аспекти / В.В. Нагорна // Університетські наукові записки. – 2015. – № 55. – С. 13–22.
13. Саблук С.А. Правове становище дитини в Україні (теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С.А. Саблук. – К., 2009. – 19 с.
14. Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект) [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н.М. Опольська ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 22 с.
15. Оніщенко Н.М. Права і свободи дитини : вступ до проблеми / Н.М. Оніщенко, О.Л. Львова, С.О. Сунегін // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 13–17.
16. Права человека [Текст]: учебн. пособ. / А.Д. Гусев, Я.С. Яскевич, Ю.Ю. Гафарова и др.: под общ. ред. А.Д. Гусева и Я.С. Яскевича. – Минск: «Тетрасистемс», 2002. – 304 с.
17. Шульга А.М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи: [монографія] / А.М. Шульга – Х.: «Майдан». – 2013. – 412 с.
18. ЮНІСЕФ: 750 тисяч дітей можуть опинитися без чистої питної води через інтенсифікацію обстрілів на сході України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31044.html.